

tie geeft voor de *ongemeten* kenmerken van het ouderlijk milieu die van invloed zijn op de loopbaan (siblingmodellen). Een tweede conclusie is dat met name de beroepsniveaus van de grootouders nogal wat invloed op de latere loopbaan uitoefenen, onafhankelijk van kenmerken van de ouders. Dat is een verrassende bevinding, die ik nog niet eerder in de literatuur heb gezien. Replicatie lijkt me geboden, al eer er te veel betekenis aan wordt gehecht. Ten slotte blijken er in de latere levensloop nogal wat directe milieu-invloeden te bestaan, dat wil zeggen invloeden die niet geïntermedieerd worden door resultaten in de schoolloopbaan van de respondent. Diederik bespreekt niet in hoeverre dit resultaat betekent of de schoolloopbaan slecht gemeten is, dan wel dat er inderdaad veel overdracht buiten de schoolloopbaan plaatsvindt.

Ik vrees dat publikaties als deze het imago van kwantitatieve sociale wetenschappen en in het bijzonder van causale modellen weinig goed doen. De kwantitatieve wetenschapper vindt te weinig en vindt het te moeizaam, kwalitatieve wetenschappers vinden slechts hun vooroordelen bevestigd en de leek vindt helemaal niets.

Harry B.G. Ganzeboom

W. Jansen en G.L.H. van den Wittenboer (red.), Sociale netwerken en hun invloed, Boom, Amsterdam/Meppel, 1992.

Het boek is de eerste Nederlandse bundel waarin Nederlandse bijdragen op het terrein van sociale netwerken bijeengebracht worden. Op internationale sociale-netwerkconferenties wordt de omvang van de Nederlandse deelname steeds alleen overtroffen door die van het organiserende land. Het is dan ook goed dat de omvangrijke groep Nederlandse netwerkonderzoekers zich presenteert voor het Nederlandse publiek.

De redacteurs delen de bijdragen in op basis van een tweedimensionale classificatie. De eerste dimensie heeft betrekking op een fundamenteel onderscheid in netwerkstudies, namelijk die tussen ego-gecentreerde netwerken en onderling gerelateerde netwerken. In ego-gecentreerde netwerken gaat het om het netwerk van

één persoon, bij onderling gerelateerde netwerken om het netwerk van een gehele populatie eenheden (personen, organisaties, begrippen, tijdschriften). Op de tweede dimensie onderscheiden zij de bijdragen in theorie- en data-georiënteerde bijdragen. Niet alleen heeft deze indeling niets met soorten netwerkstudies als zodanig te maken, de feitelijke indeling van de bijdragen komt in een aantal gevallen als erg arbitrair over. Vanuit netwerkperspectief is een fundamenteelere driedeling denkbaar. Het gaat dan om de vraag of netwerkstudies zich primair met de analyse van de netwerkstructuur als zodanig bezighouden, de netwerkstructuur als verklarende variabele voor het gedrag van de onderzochte eenheden opnemen (netwerken als onafhankelijke variabele) dan wel de structuur en het ontstaan van netwerken willen verklaren (netwerken als afhankelijke variabele). Het had niet alleen tot een overzichtelijkere indeling van de bijdragen geleid, maar ook tot een betere titel van de bundel en een andere selectie van de bijdragen. Hier wreekt zich dat het initiatief van de bundel is uitgegaan van de onderzoeksgroep 'Begripsvorming en Researchdesign' van de werkgemeenschap 'Sociaal-Methodologisch Onderzoek' en dat de redactie bestaat uit twee personen die zelf weinig ervaring met sociaal-netwerkonderzoek hebben. Ook in ander opzicht heeft de redactie niet optimaal gewerkt, getuige een aantal fundamenteel onjuiste conclusies in enkele bijdragen, fouten in tabellen en onduidelijke teksten. Dit neemt niet weg dat de bundel interessant genoeg is om ter hand genomen te worden als eerste kennismaking met Nederlands sociaal-netwerkonderzoek.

De eerste bijdrage van Tjihuis, Flap, Foets en Groenewegen stelt de vraag centraal hoe persoonlijke netwerken van de Nederlandse bevolking eruitzien. Zij constateren terecht dat een referentiepunt ontbreekt voor tal van studies onder specifieke groepen (gescheidenen, ouderen, verhuizers enzovoort) om aan te geven op welke kenmerken en in welke mate de bestudeerde netwerken afwijken van de netwerken van de Nederlandse bevolking in het algemeen. Met hun bijdrage willen zij daar verandering in aanbrengen. Hun bijdrage bevat veel interessante gegevens. Een van de meest opvallende vind

ik de niet-becommentarieerde bevinding dat de percentages mensen die namen weten te noemen van personen om over problemen te praten sterk dalen over de leeftijdscategorieën. Voor problemen over de gezondheid is dat 59% onder de 18-24-jarigen en 33% onder de vijftenzestig-plussers, voor problemen in het algemeen 62% versus 27%. Uit hun bijdrage blijkt echter primair hoezeer dit soort gegevens afhangt van de door de onderzoeker gekozen afbakening van het netwerk. Aangezien deze niet over de studies is gestandaardiseerd (en ook moeilijk is te standaardiseren los van de concrete vraagstelling), lijkt het mij een illusie te veronderstellen dat we nu wel een referentiepunt hebben. Ronduit foute conclusies worden getrokken ten aanzien van de homogeniteit/heterogeniteit van netwerken. De vraag daarbij is of netwerkleden onderling overwegend dezelfde kenmerken hebben. Zo onderzoeken zij de heterogeniteit van de ego-gecentreerde netwerken naar geslacht en het al dan niet hebben van een betaalde baan. In de slotparagraaf concluderen zij dat de netwerken homogeen zijn naar geslacht en arbeidsdeelname. In de daaraan voorafgaande paragraaf laten zij echter zien dat zeker de netwerken van mannen heel heterogeen zijn naar geslacht (0,70 op hun heterogeniteitsindex). Bovendien is de heterogeniteit naar arbeidsdeelname niet te interpreteren zonder als referentiepunt de fractie personen met een betaalde baan onder de Nederlandse bevolking te nemen.

In de bijdrage van Boxman, Flap en Weesie wordt een theoretisch model voor informeel zoekgedrag op de arbeidsmarkt uitgewerkt en getoetst op een panelonderzoek onder HBO'ers. Sociaal kapitaal en informeel zoekgedrag blijken positief samen te hangen, maar ook de toestand van de arbeidsmarkt is van belang. Naarmate mensen sterker met elkaar concurreren om een baan, doen ze meer moeite en zoeken informeel. Dat laatste geldt ook voor gesloten deelmarkten. Zoals in veel studies naar ego-gecentreerde netwerken wordt heel weinig gedaan met specifieke kenmerken van de netwerken. Afgezien van enkele storende verschuivingen en omissies in de tabellen is dit een bijzonder goede bijdrage aan de bundel.

Hoewel de bijdragen van Van Busschbach en

Broese van Groenou door de redacteurs in andere cellen van hun classificatie worden ondergebracht, zijn zij qua theoretische aanpak en vraagstelling sterk op elkaar gelijkend. In beide artikelen wordt de verklaring van netwerkveranderingen centraal gesteld. Van Busschbach stelt een aantal hypothesen hierover op die zij afleidt van verschillende theorieën over sociaal kapitaal. Hierbij benadrukt zij een verschil van opvatting tussen Burt en Coleman. Burt veronderstelt dat unieke relaties stabiel zijn, Coleman veronderstelt dat juist voor goed ingebedde relaties. Indien wij ons realiseren dat sociale netwerken een instrumenteel karakter hebben, is dit verschil te herleiden tot het feit dat Burt en Coleman geheel verschillende instrumentele netwerken bestuderen. Burt bestudeert informatienetwerken en in informatienetwerken zijn unieke verbindingen bijzonder waardevol omdat zij unieke informatie kunnen verschaffen. Die zullen dan ook worden gekoesterd en naar verwachting gehandhaafd blijven. Coleman daarentegen heeft het over informele sociale relaties binnen gemeenschappen. Binnen een sociale gemeenschap zijn hechte netwerken instrumenteel voor de uitoefening van sociale controle. Naar verwachting zullen daarom juist goed ingebedde relaties gehandhaafd blijven. Stabiliteit van relaties kan daarom niet los van de instrumentele waarde van de relatie worden bestudeerd en dat realiseert Van Busschbach zich onvoldoende (althans in haar bijdrage aan de bundel). Onderzoek van Broese van Groenou naar de stabiliteit van verschillende soorten relaties spreekt mij daarom aan. Zij gaat namelijk voor gescheiden personen na of een aantal relatiekenmerken verschillend uitwerken op het verbreken van relaties met de schoonfamilie, gezamenlijke vrienden, persoonlijke vrienden en eigen familie. Zij doet dat eerst per relatietype, daarna voor alle relaties samen. In deze laatste analyse worden de vier typen relaties als dummies aan de logistische regressie toegevoegd, maar wordt niet gekeken naar interactietermen tussen de relatiekenmerken en de typen relaties. Dat had je nu juist verwacht, met name omdat zij in haar tekst herhaaldelijk nagaat of de verklaringen per relatietype verschillend zijn. En dat zou je verwachten in het licht van wat

ren in en on- vak en beide veran- stelt fleidt kapi- n op- nder- man edde ciale en, is rt en ntele eert rken evol fen. naar nan iale een ken ale nist en. de len ch an ou en e- al et e, n y- t- is - n e e t

hierboven is gesteld. Wellicht komt deze omis- sie voort uit het feit dat Broese van Groenou geen duidelijke verwachtingen voor de verschil- lende typen relaties theoretisch afleidt.

Reciprociteit is een belangrijk concept in socia- le-netwerkanalyse. Van Tilburg laat in zijn bijdrage zien dat de operationalisering van we- derkerigheid in sociale relaties vanuit verschil- lende invalshoeken kan worden gedaan en dat dit tot verschillende resultaten kan leiden. Dit wordt onderzocht op een groep ouderen. Onge- acht de operationalisering zijn de netwerken van ouderen echter overwegend wederkerig. Wel blijkt er sprake van een sterk methode-effect. Wanneer de vragen naar geven en ontvangen van steun om en om worden gesteld, zijn veel meer relaties wederkerig dan wanneer eerst alle vragen naar geven van steun en dan naar ontvan- gen van steun worden gesteld.

De andere vier bijdragen in het boek hebben betrekking op onderling gerelateerde netwer- ken.

In de bijdrage van Berveling en Van Roozendaal wordt een besluitvormingsmodel uiteengezet en toegepast op een issue over de bouwhoogte in het centrale deel van de IJ-oever in Amsterdam. In dit door mij ontwikkelde besluitvormingsmo- del worden twee fasen onderscheiden, een fase waarin actoren elkaar via netwerken onderling beïnvloeden en een fase waarin de uiteindelijke besluitvormers de beslissing nemen. In het mo- del worden netwerken direct gerelateerd aan (geprefereerde) uitkomsten van beslissingen. Het instrumentele karakter van netwerken wordt hiermee in het model ingebouwd. Het model is in staat voorspellingen te doen over uitkomsten van beslissingen en levert daarnaast een machts- vector voor de actoren op.

De bijdrage van Aerts, Duffhues en Felling bestudeert het verloop van de katholieke bewe- ging in Arnhem. Aan de hand van Etzioni wor- den verschillende stadia van een sociale bewe- ging onderscheiden. De netwerkanalyse van personele verbindingen tussen bestuursorganen van katholieke organisaties wordt gebruikt om een indicatie te geven van trendbreuken in de ontwikkeling van de katholieke beweging over de periode 1860 tot 1980. De onderzoekers zijn zich goed bewust van de beperkingen die dit

soort netwerkgegevens heeft. Deze beperking heeft betrekking op de onzekerheid over de aard van de relatie en de instrumentele betekenis van dit soort relaties voor de doeleinden van de be- trokken eenheden. Hierboven heb ik herhaalde- lijk aangegeven dat dat juist essentieel is in netwerkanalyse. De auteurs wijzen er dan ook terecht op dat de historische onderzoeker zich van tevoren moet beraden op de veranderende betekenis van zulke relaties en op zoek dient te gaan naar gegevens die additionele informatie geven over de praktische betekenis van netwerk- relaties.

Deze laatste waarschuwing wordt onvoldoende in acht genomen door Faber in zijn bijdrage over het netwerk van politieke interacties tussen regeringen. Faber maakt gebruik van een be- stand van systematische registraties van het politieke gedrag van landen ten opzichte van elkaar over de periode 1948-1978 (het zgn. COPDAB-bestand). In het bestand worden zeven beleidsterreinen onderscheiden waar de interacties betrekking op kunnen hebben (sym- bolische, economische, militaire, cultureel/we- tenschappelijke, diplomatieke interacties, interac- ties betreffende milieu en natuurlijke hulp- bronnen en interacties betreffende mensenrech- ten, etnische en demografische aangelegenheden). Het bestand bevat tevens informatie over de intensiteit van elke interactie. Faber bekriti- seert eerdere studies die er zonder meer van uitgaan dat positieve en negatieve interacties een negatieve samenhang vertonen. Voor iedere zender en ontvanger aggregeert hij daarom de positieve en negatieve interacties apart voor elk van de zeven beleidsterreinen, waarbij aan elke interactie een intensiteitsscore toegekend wordt die varieert tussen 3 en 0. Wegens de scheve verdeling van de intensiteitsscores wordt vervol- gens een logaritmische transformatie toegepast. De structuur van de interacties wordt onderzocht over alle interacties in drie steekjaren, 1948, 1963 en 1978. Met maximum likelihood factor- analyse wordt een twee-factorstructuur getoetst bestaande uit de negatieve en positieve interac- ties op elk der beleidsterreinen. De twee factoren verklaren alleen voor diplomatieke en militaire interacties meer dan 30% van de variantie. Faber concludeert dan ook dat de andere interacties

geen valide operationalisaties zijn voor de dimensies samenwerking en conflict. Bovendien bestaat er een positieve samenhang tussen positieve en negatieve interacties, namelijk 0,42. Vervolgens wordt de betrouwbaarheid van de factorstructuur onderzocht door enkele andere periodes te nemen. Ten slotte worden de 76 landen die in alle drie de steekjaren bestonden in vijf clusters ingedeeld op basis van overeenkomstig samenwerkings- en conflictgedrag ten opzichte van andere landen. Het voert hier te ver uit te leggen hoe dit door Faber gedaan wordt. Er zijn echter twee hoofdproblemen met de hier omschreven aanpak. Ten eerste veronderstelt de aggregatie over zo'n periode dat landen onveranderde interactiepatronen door de tijd hebben. Om maar een voorbeeld te noemen, in 1948 regeerde Koning Faruk in Egypte, in 1963 Nasser en in 1978 Sadat. Dit zal deels een verklaring zijn van de wel zeer merkwaardige groepsindeling van Faber, waarbij Mexico in de Sovjet-invloedsfeer komt en Egypte bij de westerse sympathisanten. Het tweede hoofdprobleem is vervolgens dat Faber zijn bevindingen op geaggregeerd niveau gaat interpreteren alsof zij betrekking hebben op individuele gebeurtenissen. Zo interpreteert hij de positieve samenhang tussen positieve en negatieve interacties op geaggregeerd niveau als een samengaan van samenwerkings- en conflictgedrag: 'Door tegelijkertijd samenwerkingsgedrag en conflictgedrag te etaleren op dezelfde of verschillende beleidsterreinen proberen regeringen zowel *escalatie van conflicten als sterke samenwerkingsrelaties* te voorkomen' (cursivering van mij). En even verderop: 'Hoewel regeringen streven naar neutraliteit en ongebondenheid in hun relaties met regeringen van andere staten...' Zulke conclusies mogen natuurlijk niet getrokken worden zonder de interacties daadwerkelijk te verbinden met specifieke gebeurtenissen. Vervolgens gaat hij op deze foute veronderstellingen een model voor interacties uitwerken dat wegens technische problemen niet kan worden geschat. In zijn huidige vorm ontsiert deze bijdrage dan ook de bundel.

Indien wij de nabeschouwing van Swanborn buiten beschouwing laten, is de laatste bijdrage een relatief niet-technische inleiding van Ley-

desdorff over zijn bijdrage tot een statische en dynamische analyse van netwerkdata met behulp van informatietheorie. Hij laat zien dat de informatietheorie zowel voor structuur- als tijdreeksanalyse gebruikt kan worden en de resultaten van beide in een samenhangend kader kan plaatsen. Hij illustreert dat met een uitgewerkt voorbeeld van een netwerk van tijdschriften. Zijn bijdrage is vooral methodisch belangwekkend. Het is dan ook te hopen dat deze benadering op korte termijn opgenomen zal worden in de standaardprogrammatuur voor sociale-netwerkanalyse.

F.N. Stokman

Ruud Koole, De opkomst van de moderne kaderpartij: veranderende partijorganisatie in Nederland 1960-1990, Het Spectrum, Utrecht, Aula-paperback, 1992.

Wat voor veranderingen zijn er tussen 1960 en 1990 geweest in de organisatie van de Nederlandse politieke partijen? Dat is de centrale vraag die Ruud Koole aan de orde stelt in zijn proefschrift, maar hij volstaat niet met de beantwoording van alleen deze vraag. In zijn 462 pagina's dikke Aula-paperback behandelt hij in deel I de voorgeschiedenis en organisatiestructuur van ARP, CHU, KVP, PvdA en VVD in 1960 en de organisatie van D66 in 1966 en van het CDA sinds 1975.

In deel II, getiteld het partij-apparaat 1960-1990, worden in afzonderlijke hoofdstukken achtereenvolgens behandeld de formele organisatiestructuur, lidmaatschap en ledentallen, de financiën, de wettelijke positie van de partijen, de verhouding tussen fractie en partij en de relaties met maatschappelijke organisaties.

In drie hoofdstukken in deel III, de partij in actie, worden de veranderingen in de wijze van kandidaatstelling, in het tot stand komen van partijprogramma's en in de verkiezingscampagnes tussen 1960 en 1990 onder de loep genomen.

In deel IV, conclusie, komt de vraag aan de orde hoe al deze veranderingen moeten worden geïnterpreteerd in het licht van bestaande theorieën over partijorganisaties. In zijn inleiding verwijst Koole onder anderen al naar Duverger die de